

НОТАРІАТ У КИЇВСЬКІЙ СУДОВІЙ ПАЛАТІ (1881–1918 РР.)**Яцишин Михайло Михайлович,**

доктор юридичних наук, професор,
професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-4502-9563
Researcher ID: E-1252-2019

У статті розглянуто особливості створення та функціонування органів нотаріату у судовій системі у Російській імперії у середині XIX – на початку XX століття. Зокрема, охарактеризовано історіографічну базу проблеми, сформульовано особливості розвитку інституту нотаріату в контексті європейської історії держави і права, розглянуто правові особливості організації та функціонування судових установ на території округу Київської судової палати, проаналізовано законодавчу та нормативну базу, що забезпечувала роботу нотаріату в ході судової реформи 1864 р., зокрема розкрито основні статті Положення про нотаріальну частину, які докорінно змінили нотаріальну частину дореформеного періоду і утворили окремий правовий інститут, у результаті чого встановлено, що Положення не лише регулювало порядок призначення на посаду нотаріуса, його компетенцію, повноваження і відповідальність, але й визначало порядок учинення окремих нотаріальних дій, зокрема, встановлювало чіткі форми і правила складання всіх нотаріальних актів. Здійснено комплексний історико-правовий аналіз функціонування органів нотаріату в загальноімперському державному механізмі, розкрито повноваження органів нотаріату та принципи їх взаємодії з іншими суб'єктами судової влади у Російській імперії у середині XIX – на початку XX століття. Розглянуто та проаналізовано кадрові вимоги, що висувалися до кандидатів на посади нотаріату. Зроблено узагальнюючий висновок, що розвиток нотаріальної справи на території українських земель, які перебували у юрисдикції Київської судової палати, був нерозривно поєднаний із загальноросійськими правовими традиціями, а поступовий розвиток нотаріальної діяльності в регіоні зумовлювався зростанням економічного потенціалу, а тому і цивільного обігу, розширенням кола об'єктів та суб'єктів приватної власності.

Ключові слова: *судова реформа 1864 р., Київська судова палата, нотаріат, Російська імперія.*

Yatsyshyn Mykhailo. Notary in the Kyiv Court Chamber (1881–1918)

The article considers the peculiarities of the creation and functioning of notarial bodies in the judicial system in the Russian Empire in the mid-nineteenth – early twentieth century. In particular, the historiographical base of the problem is characterized, the peculiarities of the development of the institute of notary in the context of European history of state and law are formulated, the legal peculiarities of organization and functioning of judicial institutions in the district of Kyiv Judicial Chamber are considered. The author analyzed the legislative and regulatory framework that ensured the work of the notary during the judicial reform of 1864.

In particular, the main articles of the Regulations on the notarial part were revealed, which radically changed the notarial part of the pre-reform period and formed a separate legal institution, as a result of which it was established that the Regulations not only regulated the procedure for appointment to the position of notary, his competence, powers and responsibilities, but also determined the procedure for performing certain notarial acts, in particular, established clear forms and rules for drawing up all notarial deeds. A comprehensive historical and legal analysis of the functioning of notaries in the imperial state mechanism is made, the powers of notaries and the principles of their interaction with other judicial authorities in the Russian Empire in the mid-nineteenth – early twentieth century are revealed. Personnel requirements for candidates for notary positions are considered and analyzed. It is concluded that the development of notarial affairs on the territory of Ukrainian lands, which were under the jurisdiction of the Kyiv Judicial Chamber, was inextricably linked with the all-Russian

legal traditions. The gradual development of notarial activity in the region was conditioned by the growth of economic potential, and hence civil turnover, the expansion of the range of objects and subjects of private property.

Key words: *judicial reform of 1864, Kyiv Judicial Chamber, notary, Russian Empire.*

Реформування вітчизняної судової системи триває з моменту проголошення незалежності. Судова система, що її Україна отримала у спадок, формувалась за імперських та радянських часів, що зумовлює звернення до досвіду функціонування судової системи в історико-правовому аспекті, в тому числі і на рівні регіонів держави.

Цікавим та цінним у цьому плані, на нашу думку, буде вивчення історичного досвіду організації та функціонування нотаріату при Київській судовій палаті, що була створена у 1880 році за судовою реформою 1864 року як апеляційна інстанція для рішень підзвітних їй окружних судів та осередку нотаріату, адвокатури, слідства та прокуратури Південно-Західного краю Російської імперії.

Київська судова палата поширювала свою юрисдикцію на окружні суди, що знаходились територіально в Київській, Волинській, Чернігівській та Могильовській губерніях: Київський, Житомирський, Луцький, Могильовський, Ніжинський, Стародубський, Уманський, Черкаський та Чернігівський окружні суди.

Правові особливості організації та функціонування судових установ на території округу Київської судової палати полягали насамперед у безпосередній підзвітності Київського, Житомирського, Уманського, Луцького, Черкаського, Чернігівського, Ніжинського, Стародубського та Могильовського окружних судів Київській судовій палаті як органу апеляційного оскарження рішень нижчестоячих судів вищестоячому та як осередку керівного центру судового округу, що поширював юрисдикцію на чотири губернії Правобережної України, а тому через політичні, економічні, етнічні та соціальні причини являв собою опору імперської влади в регіоні [1].

Київський, Луцький, Уманський, Черкаський та Житомирський окружні суди розпочали свою роботу одночасно з Київською судовою палатою 29 червня 1880 р. Окружні суди Чернігівської губернії були створені раніше, ніж Київська судова

палата, а саме у 1874 р. – Чернігівський, Ніжинський та Стародубський, та приєднані до неї у 1880 р. До цього моменту вони входили до округу Харківської судової палати. Могильовський окружний суд був створений та приєднаний до округу Київської судової палати у 1883 році.

Координаційні функції Київської судової палати полягали у тому, що вона була осередком нотаріату, адвокатури, прокуратури та інституту слідства у своєму окрузі. Виходячи з цього, палата координувала діяльність вищеназваних інституцій у ході реалізації ними власних функцій.

Метою статті є здійснення комплексного історико-правового аналізу функціонування органів нотаріату в загальноімперському державному механізмі, розкриття його повноважень та принципів роботи.

Інститут нотаріату в Україні відіграє важливу роль у здійсненні правозахисної та правоохоронної функцій. Захист прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб, запобігання правопорушенням є основним завданням нотаріату, авторитет і значення якого невпинно зростають у нинішніх умовах кардинального реформування соціально-економічних відносин. Його діяльність має великий вплив на різні сторони суспільного життя країни та належне функціонування цивільного обігу.

Історія нотаріату в Україні нерозривно пов'язана з процесами модернізаційних реформ, що відбувалися в Російській імперії упродовж другої половини XIX ст. Цей період став перехідною добою в розвитку судової галузі в Україні, що супроводжувався підпорядкуванням її, а також усієї нотаріальної служби країни імперським порядкам.

Становлення інституту нотаріату, його функціонування та етапи розвитку досліджено в наукових працях Г. Гулевської, А. Давиденка, Н. Денисяк, М. Долинської, Л. Єфіменка, Ю. Желіховської, У. Кінаш, М. Кальницького, Л. Коваленко, О. Короля і М. Башти, О. Неліна, С. Петрової, В. Черниша, Л. Ясінської та ін. Основні положення

нотаріальної реформи і правовий статус нотаріусів розглянуто також на сторінках підручників В. Комарова і В. Баранкової, Л. Сміяна, Ю. Нікітіна та П. Хоменка.

Одним із дослідників історії нотаріату в Україні є О. Нелін, який здійснив порівняльний аналіз розвитку нотаріату в Україні та Росії в IX–XIX ст., висвітлив питання контролю і нагляду за нотаріальною діяльністю, дослідив проблему спадкування за заповітом, розкрив правову природу нотаріального акта [2; 3].

М. Долинська у своїх статтях розглянула особливості правового регулювання нотаріальної діяльності на українських землях у складі Російської імперії, висвітлила правовий статус нотаріуса, звернула увагу на розвиток нотаріату в різних місцях і губерніях України [4; 5; 6].

Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні досліджувала у своїх працях Л. Ясінська, яка проаналізувала нотаріальну реформу 1866 р. в оцінках сучасників, висвітлила передумови, обставини, історичні форми та закономірності становлення й розвитку нотаріальної системи в Європі та Україні зокрема, простежила особливості розвитку інституту нотаріату в контексті європейської історії держави і права. Дослідниця зробила висновок, що нотаріальна діяльність на території України в імперський період розвивалася в контексті європейської правової традиції [7; 8].

Нотаріат виник як інститут, що покликаний захищати приватну власність і забезпечувати безперечність майнових та інших прав учасників торгових та інших угод. Як зазначає Л. Ясінська, інститут нотаріату як установа, що міцно пов'язана із суспільним ладом, правами сімейними, спадковими та речовими, міг виникнути і розвиватися лише в досить цивілізованих і культурних державах, передусім у тих, в яких існувала писемність [9; 10].

До часу виникнення інституту нотаріату в Російській імперії і Україні зокрема держави Західної Європи вже мали складені нотаріальні системи і накопичили значний досвід правового регулювання нотаріальної діяльності. Законодавства про нотаріат Франції, Німеччини та Австрії лягли в основу реформування інституту нотаріату Російської імперії в 1866 р.

Виникнення інституту нотаріату в Російській імперії у другій половині XIX ст. було детерміноване сукупністю чинників суспільного розвитку, які визначили його особливість серед подібних інститутів європейських країн. Російський нотаріат виник на хвилі широкомасштабних реформ, що проводилися урядом Олександра II. Його поява була викликана всією логікою здійснюваних у країні заходів, вписувалася в програму намічених перетворень як закономірний етап на шляху фронтальної модернізації основних правових інститутів [11].

У цей період у Російській імперії та Україні зокрема відбувалися серйозні модернізаційні процеси, що торкнулися майже всіх сфер суспільного життя. Скасування кріпосного права підштовхнуло до економічної активності селян і дворянства, призвело до розвитку вільного найму робочої сили у сільськогосподарському та промисловому виробництві. Урізноманітнилися форми організації промислової діяльності, почали розвиватися контрактні відносини, система замовлень і позик. Збільшилася кількість актів купівлі-продажу землі, застави нерухомості. В умовах розвитку суспільних відносин у країні виникла нагальна потреба у створенні міцних юридичних гарантій особистих і майнових прав. Усе це зумовило утворення інституту нотаріату на професійній основі.

Причини реформування нотаріату, здійсненого в другій половині XIX ст., лежать у тій же площині, що і реформування судової системи Російської імперії загалом, оскільки нотаріальна діяльність здійснювалася в рамках судових установ. Реформи мали на меті модернізувати політичну систему Росії, пристосувати її до нових економічних відносин, що бурхливо розвивалися [11].

29 вересня 1862 р. Олександром II затвержені «Основні положення про перетворення судової частини в Росії». Вважається, що цим нормативним актом закладено реформу не лише судової системи, але й нотаріату. Зокрема, пунктом 9 «Основних положень» зобов'язано Другий відділ імператорської канцелярії розробити Положення про нотаріальну частину. В основу проєкту Положення про нотаріальну частину лягло нотаріальне законодавство трьох держав: Франції від

16 березня 1803 р., Австрії від 21 травня 1855 р. і Баварії від 1861 р. Також у процесі його складання були використані й російські законодавчі акти: Загальне положення про селян, що вийшли з кріпацтва, Загальна постанова про губернії, Звід законів цивільних, Торговий статут, Вексельний статут, Статут про мита. Проект Положення складався зі 187 статей, з яких 129 були складені із залученням іноземного законодавства, а з використанням російського досвіду був упорядкований порядок вчинення кріпосних актів на нерухоме майно [12].

14 квітня 1866 р. імператор Олександр II затвердив Тимчасове положення про нотаріальну частину. Положення про нотаріальну частину було надруковано в ч. I т. XVI Зводу законів Російської імперії, а також окремим виданням. Воно містило 217 статей, з яких: ст.ст. 1–41 – про влаштування нотаріальної частини, ст.ст. 42–56 – про нотаріальні архіви і старших нотаріусів, ст.ст. 57–64 – про нагляд за нотаріусами та їхню відповідальність, ст.ст. 65–192 – про правовий статус і порядок дій молодших і старших нотаріусів, ст.ст. 192–217 – про нотаріальні витрати [13; 14].

Головні статті Положення, які докорінно змінили нотаріальну частину дореформеного періоду і утворили окремий правовий інститут, містили таке:

- нотаріальну частину відділено від судової за зразком іноземних держав, і таким чином утворено окремий самостійний правовий інститут з широким колом діяльності і визначеною компетенцією;

- із ведення судів виключено нотаріальні функції зі вчинення актів;

- «нотаріусами» називали осіб, яким державна влада доручала завідування нотаріальною частиною, здійснення, засвідчення і зміцнення юридичних актів, які отримували у разі їх співдії значення публічних актів;

- завідування нотаріальною частиною доручалося: 1) нотаріусам, які мали у столицях, губернських і повітових містах власні нотаріальні контори; 2) старшим нотаріусам, які перебували при нотаріальних архівах окружних судів; 3) мировим і міським суддям та повітовим членам окружних судів у тих містах, містечках,

селищах, де не було нотаріусів, які, виконуючи їх обов'язки, здійснювали не всі нотаріальні дії, а лише прописані в законі;

- нотаріуси призначалися старшим головою судової палати з осіб, які склали іспит на знання законів, нотаріального діловодства та вміння складати нотаріальні акти, а також внесли заставу, що поповнювалася з часом із винагороди, отримуваної нотаріусом;

- вимога щодо наявності вищої юридичної освіти висувалась тільки до старшого нотаріуса, до функцій якого входило завідування нотаріальним архівом та засвідчення кріпосних актів, пов'язаних з відчуженням майна;

- до кандидатів на посаду нотаріуса висувались такі вимоги, як досягнення повноліття (21 рік), наявність російського громадянства, відсутність судимості, заборона на одночасне зайняття державної і громадської посад. Існувало й обмеження за національно-віросповідним принципом: нотаріусами не могли бути представники єврейської національності, оскільки це не вписувалося у загальнодемократичний лад реформ [15];

- нотаріуси перебували на державній службі, їм присвоювався VIII чин за посадою, проте платні та пенсії вони не отримували (ст. 17). За тривалу службу більше 35 років нотаріус мав право бути нагородженим орденом св. Анни і Володимира;

- у місцевостях, де посада нотаріуса визнавалася необхідною, але бажаючих зайняти вакансію не було, передбачалося його призначення від уряду. Такий нотаріус вважався державним службовцем, користувався всіма пільгами і правами нарівні із секретарем окружного суду, винагорода йому призначалася на розсуд Міністерства юстиції (ст.ст. 7, 18);

- нотаріуси підпорядковувалися наказам окружних судів, які регулювали правила внутрішнього розпорядку і діловодства в нотаріальних конторах, порядок звітності нотаріуса, його стосунки з посадовими особами суду;

- для нотаріусів обов'язковим було проходження практики у судах. Це правило ґрунтувалося на ст.ст. 20 і 57 Нотаріального положення, ст. 250 Судових статутів, а також підтверджувалося цілою низкою рішень Сенату [15];

– скасовано посади, що попередньо мали відношення до нотаріальної діяльності (маклерів, публічних нотаріусів, інших осіб, що вчиняли кріпосні акти), та передано обов'язки щодо вчинення і засвідчення юридичних актів лише нотаріусам.

Згідно з Положенням, залишилися посади біржових нотаріусів, біржових маклерів, гоф-маклерів, корабельних маклерів, маклерів морського страхування і ремісничих управ міст Санкт-Петербурга, Москви і Одеси [15]. Біржові маклери залишилися посередниками на біржах. Невизначеною була сфера діяльності біржових нотаріусів. Вони здійснювали протести векселів, фіксували торгові угоди між іноземцями та місцевими купцями або між іноземцями та іноземцями, виконували переклади актів на російську мову. Вибирали біржових нотаріусів з біржових маклерів, від них не вимагалось ніякого освітнього цензу, їхня діяльність була напівприватною, і вони були підзвітні біржовому комітету та Міністерству торгівлі. Частина нотаріальних дій виконувалася поліцією, карантинними чи військовими властями, капітанами суден. За кордоном нотаріальні дії вчиняли консули [15];

– діяльність нотаріуса поділено на дві частини: нотаріальну (укладання різноманітних актів і засвідчення документів) і кріпосну (затвердження і реєстрація актів про відчуження та обмеження майнових прав на нерухомість). Кріпосна частина перебувала у віданні старших нотаріусів, а всі інші нотаріальні дії вчинялися молодшими нотаріусами (ст. 79);

– закріплено два різні процеси для нотаріального засвідчення угод: двоступеневий для угод з нерухомістю і простіший для всіх інших дій;

– встановлено чіткі форми і правила складання всіх нотаріальних актів: нотаріус тепер був зобов'язаний судити про законність акта не тільки за зовнішніми ознаками, а й за внутрішнім змістом угоди, мав пересвідчитися, чи не спрямована вона в обхід закону. Обов'язок щодо виявлення законності здійснюваної операції держава поклала безпосередньо на нотаріуса, який повинен був допитувати осіб, які брали участь у договорі, чи дійсно вони з доброї волі бажають його здійснити і чи

розуміють сенс і значення того, що відбувається, переконавшись тим самим у правоздатності та волі громадян (ст. 83).

Положення не лише регулювало порядок призначення на посаду нотаріуса, його компетенцію, повноваження і відповідальність, але й визначало порядок учинення окремих нотаріальних дій [15]. Нормативний акт наділяв правом вчинення нотаріальних дій три категорії осіб: нотаріусів, старших нотаріусів, а також мирових суддів, міських суддів, у повітових містах, включених до складу земських дільниць, – повітових членів окружного суду, якщо у цьому місті, іншому населеному пункті не було нотаріуса. Кількість нотаріусів у містах і повітах визначалась Міністерством юстиції.

Статтю 35 Нотаріального положення встановлено режим роботи нотаріуса, зокрема, його зобов'язано перебувати у своїй конторі не менше 6 годин. Графік роботи нотаріус погоджував із окружним судом.

Стаття 23 Положення ввела поняття нотаріальної таємниці, якої нотаріус повинен був дотримуватись щодо вчинених ним дій та проведених справ. За навмисне розголошення відомостей стороннім актів і документів, що зберігалися у нотаріуса, передбачалося покарання – від усунення з посади та звільнення зі служби аж до тюремного ув'язнення (ст. 423 Уложення про покарання кримінальні та виправні).

Компетенція нотаріусів визначалася статтями 65, 128 Нотаріального положення. Так, нотаріус укладав різні нотаріальні акти; видавав виписки із актових книг і копії актів; засвідчував правильність копій, справжність підписів, час пред'явлення документів нотаріусу; здійснював передачу заяв від однієї сторони до іншої; засвідчував договори найму нерухомого майна, про особистий найм, підряду; складав проекти розподілу спадщини у встановлених законодавством випадках; здійснював протести боргових векселів, свідоцтв, морських протестів; приймав на зберігання документи [15].

Вчинялися нотаріальні дії, за бажанням сторін, у приміщенні нотаріуса або нотаріус для вчинення дій виїжджав додому, за винятком актів про перехід або обмеження права на нерухоме майно, які завжди

повинні були посвідчені у нотаріуса. Нотаріус міг виконувати свої обов'язки тільки в межах округу того суду, у відомстві якого перебував. Акти, вчинені нотаріусами за межами округу, сили нотаріального акта не мали. Після закінчення кожного року роботи нотаріуси здавали всі документи до місцевого нотаріального архіву.

Під час здійснення кожного нотаріального акта обов'язковою була присутність двох свідків, що засвідчують дійсне його вчинення. У разі вчинення купчих актів на нерухоме майно вимагалось три свідки. Свідками за вчинення нотаріальних актів могли бути тільки повнолітні особи, грамотні і відомі нотаріусу або особисто, або за достовірним про них засвідченням.

Під час вчинення актів нотаріус зобов'язаний був установити особу, яка вчиняє акт, перевірити її правоздатність, а також відсутність в акті чогось протиправного або аморального. Нотаріус не мав права здійснювати акти для своїх близьких родичів. Згідно з прийнятими Сенатом роз'ясненнями до Положення, нотаріус зобов'язаний був робити висновок про законність акта не тільки за зовнішніми ознаками, а й за внутрішнім змістом угоди, встановлюючи її правомірність. Для цього він з'ясовував, чи беруть участь у договорі особи, чи дійсно вони з доброї волі бажають його вчинити і чи розуміють вони зміст його і значення. Після прочитання сторонам проекту акта та сплати ними зборів, проект вносився до актової книги, де підписувався сторонами, свідками та нотаріусом. Сторони отримували на руки виписку, що має рівну силу зі внесеними в книгу оригіналом.

Зауважимо, що Положення не регулювало всього кола питань, які стосувалися діяльності нотаріусів. Ціла низка важливих аспектів нотаріальної практики визначалася на основі Судових статутів, а відповідальність нотаріусів встановлювалася нормами Уложення про покарання кримінальні та виправні. Отже, можна сказати, що в результаті прийняття Положення нотаріальне законодавство стало частково кодифікованим.

Процес введення в дію Положення на всій території Російської імперії був неодноразовим і тривалим. Так, 15 листопада 1867 р. відкрилися реформовані

нотаріальні контори та архіви в губерніях: Петроградській, Псковській, Новгородській, Московській, Володимирській, Калузькій, Рязанській, Тверській, Тульській і Ярославській. На території України у Харківській губернії, Бахмутському і Слов'яносербському повітах Катеринославської губернії Положення про нотаріальну частину вводилось з 1 вересня 1868 р.; в округах Одеського окружного суду – з 2 квітня, Катеринославського – з 8, Херсонського – з 13, Сімферопольського – з 22 квітня 1869 р.; у Полтавській губернії – 10 квітня 1869 р.; у Бессарабській області – 1 грудня 1869 р.; у Чорноморському окрузі – 1 січня 1871 р.; у Чернігівській губернії – 1 червня 1874 р.; у Київській, Подільській і Волинській губерніях – 29 червня 1880 р. [16].

Таким чином, на території Російської імперії та українських губерній, що входили до її складу, реформовані нотаріальні контори і архіви було укомплектовано і відкрито до 1880 р.

У 1902 р. за поданням міністра юстиції було ініційоване складання проекту нової редакції Нотаріального положення. Засідання з розгляду нового проекту розпочалися 11 травня 1902 р. і закінчилися 14 травня 1904 р., коли проект Положення разом з проектом нового нотаріального тарифу був розглянутий і затверджений в остаточній формі. Всього він пройшов 37 засідань. Фактично діяльність нотаріату піддавалася в проекті лише деякому вдосконаленню, без серйозних принципових змін її основ. Багато проблем нотаріату укладачі проекту залишили без змін. Так, не змінювався невизначений, подвійний характер правового статусу нотаріусів, не вирішувалися принципово питання оплати їхньої праці, був відсутнім корпоративний початок в організації нотаріату. Зміни зачепили хоч і важливі, але другорядні питання: підвищення вікового (з 21 року до 25 років), освітнього цензів, введення дворічного нотаріального стажу, зменшення суми початкової застави, обмеження дисциплінарної відповідальності, введення інституту помічника нотаріуса і розсильного, розширення кола нотаріальних дій за рахунок введення нових видів засвідчень, усунення із нотаріальної практики свідків [17].

Інститут нотаріату до кінця 1917 р. існував практично в тому вигляді, в якому він був утворений у 1866 р. Після політичних подій у жовтні 1917 р. і приходу до влади більшовиків нотаріат як правовий інститут був ліквідований – Декрет про суд № 1 від 24 листопада 1917 р. скасував судові органи, інститут судових слідчих, прокурорського нагляду, приватної адвокатури, заклавши основи «нового» радянського суду. Незважаючи на те, що в декреті прямо не говорилося про скасування нотаріату, нотаріальні контори практично припинили свою діяльність, а пізніше постановами місцевих Рад вони були ліквідовані, і здійснення нотаріальних дій було покладено на відділи місцевих Рад [18; 19].

Отже, інститут нотаріату в Російській імперії був утворений на основі запозичення іноземного досвіду і частково – російських правових традицій. Його утво-

рення стало логічним продовженням судової реформи і важливим заходом для суспільства. Відповідно до Положення про нотаріальну частину 1866 р. нотаріат був виокремлений у самостійний правовий інститут із визначеною компетенцією. Його поява була викликана розвитком і розширенням економічної діяльності, активним зростанням цивільно-правових відносин у державі, потребою у професійному складанні правових актів і наданні юридичної допомоги населенню. Положення вперше на законодавчому рівні закріпило і сформулювало основні засади існування і діяльності інституту нотаріату, визначивши коло обов'язків старших і молодших нотаріусів, яких держава наділила законним правом здійснювати від її імені нотаріальні дії, а також установивши чіткі форми всіх нотаріальних актів і правила їх укладання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Левчук Ю.М., Яцишин М.М. Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження : монографія. Луцьк, 2021. 172 с.
2. Нелін О.І. Інститут нотаріату в Україні: від минувшини до сьогодення : монографія. Київ, 2013. 130 с.
3. Нелін О.І. Становлення і розвиток інституту нотаріату в Україні (історично-правовий аспект). *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 11–15.
4. Долинська М.С. Правовий статус нотаріуса на українських землях за часів Російської імперії на підставі Положення про нотаріальну частину від 14 квітня 1866 р. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична»*. № 4. 2014. С. 98–105.
5. Долинська М.С. До питання історіографії та методології дослідження інституту українського нотаріату та нотаріального законодавства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 136–145.
6. Долинська М.С. Особливості правового регулювання нотаріальної діяльності на українських землях у складі Російської імперії (1783–1917 рр.). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 12–15.
7. Ясінська Л.Е. Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2005. 18 с.
8. Ясінська Л.Е. Європейська правова традиція та розвиток інституту нотаріату в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 8. С. 153–162.
9. Ясінська Л.Е. Організація і діяльність нотаріальних органів за судовою реформою 1864 р. у Росії. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2000. Вип. 35. С. 117–119.
10. Ясінська Л.Е. Становлення інституту нотаріату в контексті європейської історії держави і права. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2004. Вип. 39. С. 93–101.
11. Комаров Н.И. Нотариат в Российской империи во второй половине XIX – начале XX века (Историко-правовое исследование) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2004. 159 с.
12. Кінаш У.Я. Правові та організаційні засади діяльності державних нотаріальних контор та архівів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2016. 195 с.

13. Высочайше утвержденное положение о нотариальной части. Именной [указ], Сенату. 1866. Апреля 14. *ПСЗ. Собрание второе*. Санкт-Петербург, 1868. Т. XLI, С. 350.
14. Положение о нотариальной части. 14 апреля 1866 года. Санкт-Петербург, 1866. 25 с.
15. Положение о нотариальной части. Издание 1892 г. *Свод законов Российской Империи* в 5 кн., 16 тт. Том 16, часть первая. Санкт-Петербург, 1912. С. 325–366.
16. Шевченко Н.В. Розвиток нотаріату на Півдні України (1866–1917 рр.) : дис. ... канд. істор. наук (доктора філософії) : 07.00.01 «Історія України». Миколаїв, 2019. 372 с.
17. Шевченко Н.В. Реформування нотаріату в Російській імперії у 1866 році. *Наукові праці* : науковий журнал. Миколаїв, 2017. Т. 304. Вип. 292. («Історія»). С. 39–42.
18. Шевченко Н.В. Нотаріат України в другій половині XIX – на початку XX ст.: історіографія проблеми. *Гілея* : науковий вісник. Київ, 2018. Вип. 139 (12). Ч. 1. *Історичні науки*. С. 7–12.
19. Ільїна Ю.П. Питання, що виникають при дослідженні виникнення та формування нотаріату в Україні. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2012. № 3. С. 64–67.

REFERENCES:

1. Levchuk, Yu.M., Yatsyshyn, M.M. (2021). Kyiv'ska sudova palata v derzhavnomu mekhanizmi Rosiys'koyi imperiyi (1880–1917): istoryko-pravove doslidzhennya: monohrafiya [Kyiv Judicial Chamber in the state mechanism of the Russian Empire (1880–1917): historical and legal research]. Luts'k, 172 [in Ukrainian].
2. Nelin, O.I. (2013). Instytut notariatu v Ukrayini: vid mynuvshyny do s'ohodennya: monohrafiya [Institute of Notari in Ukraine: from the past to the present]. Kyiv, 130 [in Ukrainian].
3. Nelin, O.I. (2012). Stanovlennya i rozvytok instytutu notariatu v Ukrayini (istorychno-pravovyy aspekt) [Formation and development of the institute of notary in Ukraine (historical and legal aspect)]. *Yurydychna Ukrayina – Legal Ukraine*, 7, 11–15 [in Ukrainian].
4. Dolyns'ka, M.S. (2014). Pravovyy status notariusy na ukrayins'kykh zemlyakh za chasyv Rosiys'koyi imperiyi na pidstavi Polozhennya pro notarial'nu chastynu vid 14 kvitnya 1866 r. [Legal status of a notary in the Ukrainian lands during the Russian Empire on the basis of the Regulations on the notarial part of April 14, 1866]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 4, 98–105 [in Ukrainian].
5. Dolyns'ka, M.S. (2015). Do pytannya istoriohrafii ta metodolohiyi doslidzhennya instytutu ukrayins'koho notariatu ta notarial'noho zakonodavstva [On the question of historiography and research methodology of the Institute of Ukrainian Notariate and Notarial Legislation]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, 1, 136–145 [in Ukrainian].
6. Dolyns'ka, M.S. (2017). Osoblyvosti pravovoho rehulyuvannya notarial'noyi diyal'nosti na ukrayins'kykh zemlyakh u skladi Rosiys'koyi imperiyi (1783–1917 rr.) [Features of the legal regulation of notarial activities in the Ukrainian lands as part of the Russian Empire (1783–1917)]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, 5 (Part 1), 12–15 [in Ukrainian].
7. Yasins'ka, L.E. (2005). Stanovlennya ta rozvytok instytutu notariatu v Ukrayini (istorychno-pravovyy aspekt) [Formation and development of the institute of notary in Ukraine (historical and legal aspect)]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. L'viv, 18 [in Ukrainian].
8. Yasins'ka, L.E. (2010). Yevropeys'ka pravova tradytsiya ta rozvytok instytutu notariatu v Ukrayini [European legal tradition and development of the notary institute in Ukraine]. *Byuleten' Ministerstva yustytysiyi Ukrayiny – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 8, 153–162 [in Ukrainian].
9. Yasins'ka, L.E. (2000). Orhanizatsiya i diyal'nist' notarial'nykh orhaniv za sudovoyu reformoyu 1864 r. v Rosiyi [Organization and activities of notarial bodies under the judicial reform of 1864 in Russia]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya yurydychna – Bulletin of Lviv University. The series is legal*, 35, 117–119 [in Ukrainian].
10. Yasins'ka, L.E. (2004). Stanovlennya instytutu notariatu v konteksti yevropeys'koyi istoriyi derzhavy i prava [Formation of the institution of notary in the context of European history of

state and law]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya yurydychna – Bulletin of Lviv University. The series is legal*, 39, 93–101 [in Ukrainian].

11. Komarov, N.Y. (2004). *Notaryat v Rossyyskoy ymperyy vo vtoroy polovyne 19 – nachale 20 veka (Ystoryko-pravovoe yssledovanye): dys. ... kand. yuryd. nauk* [Notary in the Russian Empire in the second half of the 19 – early 20 century]. 12.00.01. Moskva, 159 [in Russian].

12. Kinash, U.Ya. (2016). *Pravovi ta orhanizatsiyini zasady diyal'nosti derzhavnykh notarial'nykh kontor ta arkhiviv: dys. ... kand. yuryd. nauk* [Legal and organizational principles of state notary offices and archives]. 12.00.07. Irpin, 195 [in Ukrainian].

13. *Vysochayshe utverzhdennoye polozheniye o notarial'noy chasti. (1868)* [The highest approved regulation on the notarial part]. *Imennoy [ukaz], Senatu. 1866. Aprelya 14. PSZ. Sobraniye vtoroye. Sankt-Peterburg, XLÍ, 350* [in Russian].

14. *Polozheniye o notarial'noy chasti. 14 aprelya 1866 goda. (1866).* [Regulations on the notarial part. April 14, 1866]. Sankt-Peterburg, 25 [in Russian].

15. *Polozheniye o notarial'noy chasti. Izdaniye 1892 g. (1912).* [Regulations on the notarial part. Edition of 1892]. *Svod zakonov Rossiyskoy Imperii* [in 5 books, 16 vols]. Volume 16, part 1. Sankt-Peterburg, 325–366 [in Russian].

16. Shevchenko, N.V. (2019). *Rozvytok notariatu na Pivdni Ukrayiny (1866–1917 rr.)* [Development of the notary in the South of Ukraine (1866–1917): dys. ... kand. istor. nauk (doktora filosofiyi): 07.00.01 "Istoriya Ukrayiny". Mykolayiv, 372 [in Ukrainian].

17. Shevchenko, N.V. (2017). *Reformuvannya notariatu v Rosiys'kiy imperiyi u 1866 rotsi* [Reform of the notary in the Russian Empire in 1866]. *Naukovi pratsi : nauk. zhurnal – Scientific works: science magazine*, Mykolayiv, 304 (Part 292) (Istoriya). 39–42 [in Ukrainian].

18. Shevchenko, N.V. (2018). *Notariat Ukrayiny v druhiy polovyni 19 – na pochatku 20 st.: istoriografiya problemy* [Notary of Ukraine in the second half of the XIX – early XX centuries: historiography of the problem]. *Hileya: naukovyy visnyk – Gileya: scientific bulletin*. Kyiv, 139 (Part 12). Vol. 1. *Istorychni nauky*. 7–12 [in Ukrainian].

19. Il'yina, Yu. P. (2012). *Pytannya, shcho vynykayut' pry doslidzhenni vynyknennya ta formuvannya notariatu v Ukrayini* [Questions that arise in the study of the emergence and formation of the notary in Ukraine]. *Visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Bulletin of the International Humanities University*, 3. 64–67 [in Ukrainian].